

Alkalom **Antall József Politikai Akadémia**
Helyszín **Magyarok Háza**
Időpont **2000. március 22.**
Előadó **Kapronczay Károly**

Szerkesztette **Pavlics Tamás**
Jegyzetekkel ellátta **Grósz András**
Korrektúra **Palkó Katalin**

antalljosef.hu

KAPRONCZAY KÁROLY

ANTALL JÓZSEF APAI ÖRÖKSÉGE – MOZAIKOK ID. ANTALL JÓZSEF ÉLETÉBŐL

¹ lengyel menekültek, erdélyi, felvidéki és délvidéki magyarok, délszlávok, francia, olasz menekült hadifoglyok, jelentős számú, német megszállta területekről érkezett zsidó, szovjet foglyok

² Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (FKGP): eredetileg 1930-ban alapított, majd 1956-ban és 1988-ban újjáalapított párt. A rendszerváltás utáni időszakot tekintve 1990 és 2002 között parlamenti párt, 1990 és 1992/1994, majd 1998 és 2002 között a kormánykoalíció tagja.

³ Tildy Zoltán (1889–1961) református lelkész, független kisgazdapárti politikus, miniszterelnök (1945–1946), köztársasági elnök (1946–1948)

⁴ Nagy Ferenc (1903–1979) független kisgazdapárti politikus, miniszterelnök (1946–1947)

⁵ Gestapo (Geheime Staatspolizei): a nemzetiszocialista Németország politikai titkosrendőrsége

Id. Antall József a II. világháború éve alatt a magyar földre menekült üldözöttek¹ legendás védelmezője lett, aki sok tízezer menekült ellátását, jogvédelmét szervezte meg kormány megbízottként, a BM IX. osztályának vezetőjeként. 1945 után kisgazdapárti² politikusként újjáépítési miniszteri posztot töltött be Tildy Zoltán³, később pedig Nagy Ferenc⁴ kormányában. Az 1940-es évek végétől – kényszerűen – több mint két évtizeden át visszavonultan élt.

Politikai ellenfelei is elismerték azonban mindazt, amit annak idején a menekültekért tett: amiért 1944 tavaszától megjárta a Gestapo⁵ börtöneit, amiért 1945 után magas magyar és lengyel, Izraelben pedig – halála után – a Világ Igaza kitüntetést kapta, és amiért később százezrek gondoltak rá megmentőjüként.

Antall József 1896. március 28-án született a dunántúli Somló-hegy alján fekvő Orosziban. Középiskoláit a Budapesti Piarista Gimnáziumban fejezte be, előzőleg Lőcsén járt középiskolába, elsősorban a német nyelv elsajátítása érdekében. Érettségi vizsgája után az I. világháború frontjára

került, ahol korán orosz fogságba esett. Innen visszatérve jogi tanulmányokat végzett, majd köztisztviselői pályára lépett. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban, a Pénzügyminisztériumban valamint a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumban szolgált, ennek beolvasztása után a Belügyminisztérium munkatársa lett 1932-től, ahol elsősorban szociális kérdésekkel foglalkozott. Részt vett az Egri (Magyar) Norma néven ismert szociális modell kidolgozásában, amely a korabeli szegénygondozást valódi szociálpolitikává átalakító programnak minősült. E feladatkörben találkozott először menekültekkel: az I. világháború után az elcsatolt területekről folyamatosan jelentős számú magyar optáns jelent meg Magyarországon, akikről nemcsak ellátási szempontból, de az élet minden vonatkozásában (iskolázás, művelődés, munkahelyteremtés, letelepítés stb.) gondoskodni kellett. A szociális szervezőmunka mellett az előbbi feladatkör lett hivatali munkájának gerince, ahol olyan tapasztalatokat és gyakorlatot szerzett, hogy az 1939-ben visszakérült Kárpátalja⁶ egyik kormánybiztosa lett. Feladata nem csak a helyi adminisztráció megszervezése volt, hanem a szociálpolitika kereteinek megteremtése is.

Az 1939. szeptember 1-jén a német-lengyel határon kitört, majd szeptember 17-én a szovjet-lengyel fronton tovább szélesedő háborúba Magyarország – éppen az évszázados magyar-lengyel barátságra hivatkozva – nem kívánt bekapcsolódni, viszont felkészült a lengyel menekültek fogadására. A genfi egyezmények (1864, 1908, 1929)⁷ csak a katonákra vonatkoztak, de a háborús körzetből érkező menekültek jelentős része civil személy volt. Róluk másképpen kellett gondoskodni – hasonlóan az erdélyi, délvidéki és felvidéki magyarokhoz –, az iskoláztatás, művelődés, munkalehetőségek stb. területén a teljes élet lehetőségét kellett számukra megteremteni. A Teleki-kormány⁸ a lengyel menekültügyet szociális kérdéssé is nyilvánította, gondozásukat a katonák esetében a Honvédelmi Minisztérium biztosította, a polgári személyeknél pedig a Belügyminisztérium IX. szociális osztályának feladatkörébe utalta. Az osztály élén Antall József állt, aki – együttműködve a lengyel emigráció szervezeteivel – megszervezte a menekülttáborokban az oktatást, a szociális gondozást, a betegellátást és a művelődési lehetőségeket.

⁶ 1939 tavaszán – Németország beleegezésével – a magyar hadsereg elfoglalta az 1920 előtt Magyarországhoz tartozó Kárpátalját. Erre a lépésre Csehszlovákia összeomlása után kerülhetett sor: a folyamat már az 1938 őszi müncheni egyezménnyel és a magyar revíziós törekvéseknek kedvező első bécsi döntéssel megkezdődött. A terület 1944-ig volt ismét Magyarország része, utána a Szovjetunióé lett, ma pedig Ukrajnáé.

⁷ Genfi egyezmények: nemzetközi humanitárius jogi tárgyú egyezmények, amelyek az irányadó nemzetközi jogi szabályokat tartalmazzák fegyveres konfliktus esetén. Jelenleg az 1949. évi négy van hatályban.

⁸ Teleki Pál második kormánya (1939–1941)

Tudomásul vette, hogy a lengyelek tovább akarnak menni a francia földön szerveződő hadseregükhöz és emigráns kormányukhoz akarnak csatlakozni. Segítette az evakuációt, a lengyelek „földalatti ellenállását”, később a lengyel emigráns kormány és a magyarországi lengyel emigráció kapcsolatát, a hazai ellenállással való kontaktusukat. Kezdeményezte a lengyel polgári érdekvédelmi szervezetek kialakítását, a lengyel jog- és érdekvédelem biztosítását.

A menekültügy jelentős területét képezte a menekült zsidók gondozása, hiszen ők már 1938-tól folyamatosan érkeztek. Lengyelország német megszállása után azonban más jelleget öltött a kérdés: addig átmeneti problémát jelentett, hiszen az osztrák, cseh és más nyugati országból érkezett zsidók rövid időn belül valamelyik harmadik államba távoztak. Ezzel szemben a lengyel zsidókat nehéz volt evakuálni, hiszen 1940-től a többségük már gettókból érkezett, így a zsidó táborokat, iskolákat, árvaházakat „titkosítani” kellett. Ilyen volt a váci titkos lengyel zsidó árvaház és iskola.

Nagyobb létszámúak még a francia menekültek voltak – ausztriai fogoly- és munkatáborokból szökött hadifogoly katonák. Velük együtt érkeztek szovjetek, belgák, hollandok, később pedig – Olaszország kapitulációja után a Balkánon német fogságba ejtett – olasz katonák. A menekültügy egyik jelentős feladata a munkalehetőség biztosítása lett, amely nemcsak az ellátási költségeket csökkentette, de a menekültek egyéni életszínvonalának emelése mellett a német felderítő és hírszerző szolgálatok látóköréből is „kivonta” őket.

A menekültügy másik kiemelkedő területévé a lengyel iskolahálózat vált, amely az elemi oktatástól az egyetemi tanulmányokig biztosította a lengyel anyanyelvű oktatást, a fiatalok szakszerű gondozását. A balatonboglári lengyel iskola egyedülálló teljesítménye a magyar menekültgondozásnak, még a nyugati szövetséges államokba került lengyel menekült fiataloknak sem tudták ezt a lehetőséget nyújtani.

A magyar menekültgondozás valóban egyedülálló volt Európa megszállt, tulajdonképpen egész területén, ami méltán vívta ki a németek rosszallását és Antall József iránti bizalmatlanságát.

1944. március 19. után a megszálló német hatóságok azonnal felszámolták, illetve felszámoltatták a magyarországi lengyel menekültügy minden formáját, id. Antall Józsefet letartóztatták, életét is vesztély fenyegette. Csak 1944 augusztusában szabadult a magyar kormány Berlinnel való tárgyalásai eredményeként: a megállapodás értelmében bizonyos számú magyar politikai foglyot hivatalosan szabadon engedtek. A hivatalát természetesen nem kapta vissza, de megmenekült a biztos haláltól.

Tevékenységeért 1945-ben megkapta az újjáalakult lengyel állam legmagasabb kitüntetését, a Lengyel Köztársasági Érdemrend Parancsnoki Keresztjét.

1945 tavaszától a Kisgazdapárt – aminek az 1930-as évektől volt tagja – képviselője, és az Ideiglenes Kormány⁹ tagja is lett az Újjáépítési Minisztérium államtitkáraként, tisztségét megtartva a Tildy-kormányban is. Tildy Zoltán köztársasági elnökké választása után a kormány élére Nagy Ferenc – addigi újjáépítési miniszter – került, a helyébe viszont Antall Józsefet nevezték ki miniszternek. E tárca az egész magyar gazdaság újjáépítésén dolgozott, különböző segélyprogramok igénybevételeivel indította be a gazdaság, az ipar és az újjáépítés területeit. A minisztérium sikereinek ellensúlyozására hívta életre a Magyar Kommunista Párt¹⁰ a Gazdasági Főtanácsot, majd – szovjet segítséggel – fokozatosan kiszorították a koalíciós kormányból a polgári erőket, szétverették a polgári pártokat, majd az 1947-es párizsi békeszerződés után – mivel nemzetközi szerződéssel is biztossá vált Magyarország szovjet megszállása – gyors iramban felszámolták a polgári demokratikus formákat. Antall József 1946 őszéig maradt miniszteri hivatalában, ekkor azonban a Kisgazdapárt vezetőségének határozata értelmében – mivel a párt összes prominens vezetője állami és kormányzati tisztségben volt és az újjáépítési tárca fokozatosan háttérbe szorult – Antall Józsefet visszahívták pártigazgatónak, a párt gyakorlati vezetőjeként. Az 1947. évi választással ismét képviselő lett, ezt megtartotta az 1949-es választásokon is, de ekkor már néma szereplője volt a magyar politikai életnek, hiszen a Kisgazdapárt mozgásterét erősen korlátozták.

⁹ Ideiglenes Nemzeti Kormány (1944-1945)

¹⁰ Magyar Kommunista Párt (MKP): 1944 őszén alakult szervezet, amely nevében 1948-ban szűnt meg, amikor a Szociáldemokrata Párttal összeolvadva a Magyar Dolgozók Pártja nevet vette fel.

Az 1950-es évek elejétől már nyugdíjas volt, visszavonultan élt Budapesten és szülőfalujában. A II. világháborús érdemeiért kapott külföldi kitüntetések és elismerések védték meg a kitelepítéstől és egy esetleges koncepciós pertől. Ettől függetlenül bizalmatlan volt vele a rendszer, állandó megfigyelés alatt tartották, amit bizonyít az 1990-es években előkerült megfigyelési dossziéja is.¹¹

1956 októberének végén tért vissza Budapestre Somlóról, bekapcsolódott a Kiszgazdapárt újjászervezésébe. A Nagy Imre-kormány őt szerette volna annak a delegációnak az élére állítani, amely Varsóban tárgyalta volna – 1956. november közepén – a szovjet kormány delegációjával annak feltételeiről és részleteiről, hogy Magyarország a szovjet érdekszféra gazdaságpolitikai és katonapolitikai rendszeréből, a KGST-ből¹² és a Varsói Szerződésből¹³ kiléphessen. Erre nem került sor, így maradt a belső politikai emigráció.

1974. július 24-én halt meg Budapesten.

Polonia semper fidelis¹⁴ – áll síremlékén.

¹¹ A témáról bővebben: Rainer M. János: *Jelentések hálójában – Antall József és az állambiztonság emberei (1957–1989)*. Budapest, 1956-os Intézet, 2008.

¹² Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST): a Szovjetunió érdekszférájához tartozó közép-kelet-európai országok gazdasági együttműködési szervezete (1949–1991)

¹³ Varsói Szerződés (VSZ): a Szovjetunió vezetésével működő, 1955-ben alakult, a közép-kelet-európai kommunista/állam szocialista országokat tömörítő katonai-védelmi szövetség.

¹⁴ Lengyelország örökké hálás.